

president komt met een beroep op de strekking van de bepaling tot de uitspraak dat in bepaalde omstandigheden 'een andere aanduiding van de gedaagde die tenminste evenveel zekerheid verschaft' voldoende kan zijn. Door het beroep op de strekking van de bepaling ontstaat de indruk dat er sprake is van interpretatie, maar in mijn ogen wordt de wettelijke regel hier veranderd.

Of in een bepaald geval sprake is van verandering of van interpretatie is zelf ook weer een kwestie van interpretatie. Men kan daarover van mening verschillen. Ongetwijfeld zijn er talloze uitspraken die vrijwel iedereen als interpretaties zal opvatten en andere waarin duidelijk een regel opzij gezet of veranderd wordt. Tussen deze twee uitersten bevindt zich een glijdende schaal. Een punt waar de interpretatie ophoudt en de verandering begint is op die schaal echter niet aan te wijzen.

Literatuur

Eemeren, F.H. van en R. Grootendorst
1982 *Regels voor redelijke discussies*. Dordrecht: Foris (Diss. UvA).

Discussieregels in het recht; regels voor het naar voren brengen van standpunten in een sociale verzekeringsprocedure

Eveline Feteris

1. Inleiding

In deze bijdrage wil ik aannemelijk maken dat procesrechtelijke regels voor het argumenteren in het gerechtelijke proces ook van belang kunnen zijn voor het voeren van argumentatieve discussies buiten het recht. Ik zal aangeven welke overeenkomsten er bestaan tussen een geschil dat de inzet vormt van een gerechtelijk proces en een geschil dat de inzet vormt van een niet-juridische discussie. Verder zal ik ingaan op de vraag hoe het innemen van standpunten in een bepaald type proces geregeld is en welke procesrechtelijke regels voor het innemen van standpunten, in een meer algemene vorm geformuleerd, ook bij zouden kunnen dragen aan de oplossing van geschillen in discussies buiten het recht.

In de argumentatietheorie is door Van Eemeren & Grootendorst (1982) en Van Eemeren, Grootendorst & Kruijer (1983) beschreven uit welke elementen een discussie in het ideale geval zou moeten bestaan om de oplossing van het geschil te bevorderen. Zij stellen dat de inzet van een discussie wordt gevormd door een *hoofdgeschil* dat is ontstaan doordat de twee partijen onverenigbare *standpunten* ten opzichte van een bepaalde *hoofdmeningssluiting* hebben ingenomen. Om het geschil op te kunnen lossen moet vastgesteld worden welk van beide standpunten aanvaardbaar is. Om te kunnen beslissen welk van beide standpunten aanvaardbaar is, is het noodzakelijk dat de partijen *argumenten* ter rechtvaardiging van hun standpunt aanvoeren. Wanneer een argument op zijn beurt weer bestreden wordt, ontstaat er een *subgeschil* over dat argument dat in het geschil de funktie heeft van *substandpunt* ten opzichte van een *submeningssluiting* etc.

In een gerechtelijk proces kunnen, net als in niet-juridische discussies, problemen ontstaan over de vraag waar de onenigheid nu precies uit bestaat. Er kan onduidelijkheid ontstaan over de vraag wat de *meningssluiting* is waarover onenigheid bestaat. Ook kan er onduidelijkheid bestaan wat de posities van de partijen ten aanzien van deze meningssluiting zijn: wat hun *standpunt* is. In het gerechtelijke proces worden een aantal van deze problemen ondervangen door procesrechtelijke regels waarin wordt voorgeschreven hoe de partijen hun standpunten moeten formuleren. In een gerechtelijk proces is geregeld dat de partijen het recht hebben hun standpunt naar voren te brengen. Ook is geregeld dat de partijen de plicht hebben het op een

zodanige manier te doen dat voor de partijen onderling en voor de rechter duidelijk is waar het geschil over gaat en wat de standpunten zijn.

In de argumentatietheorie hebben bijvoorbeeld Alexy (1978: 238-242) en Van Eemeren & Grootendorst (1982: 372-381) zich beziggehouden met de vraag welke rechten en plichten voor taalgebruikers bij het innemen van standpunten in het ideale geval zouden moeten gelden. De auteurs geven wel aan dat de partijen het recht hebben standpunten naar voren te brengen en dat zij de plicht hebben een naar voren gebracht standpunt op verzoek te verdedigen. Zij stellen echter niet de vraag welke mate van explicietheid bij het formuleren van standpunten noodzakelijk zou kunnen zijn om onduidelijkheden over het geschil te voorkomen. Het is dus de vraag welke procesrechtelijke regels ter bevordering van de duidelijkheid van het geschil misschien als aanvulling op deze algemene regels in bepaalde omstandigheden ook in niet-juridische discussies van belang kunnen zijn voor de oplossing van het geschil.

In paragraaf 2 zal ik beschrijven hoe een geschil in een bepaald type gerechtelijk proces, een sociale verzekeringsprocedure, ontstaat. In paragraaf 3 zal ik aan de hand van een voorbeeld van een geschil in een sociale verzekeringsprocedure aangeven hoe het innemen van standpunten daar geregeld is. En in paragraaf 4 zal ik antwoord proberen te geven op de vraag welke algemene aspecten in een juridisch geschil onderscheiden kunnen worden en welke procesrechtelijke regels met betrekking tot die aspecten ook van belang zijn om onduidelijkheden over het geschil in niet-juridische discussies te voorkomen.

2. Het ontstaan van een geschil in een sociale verzekeringsprocedure

In het Nederlandse recht kunnen drie typen processen met verschillende procesrechtelijke regels onderscheiden worden, te weten het *administratieve proces*, het *burgerlijke proces* en het *strafproces*. Aangezien het administratieve proces het minst omkleed is met juridische formaliteiten lijkt deze procedure op het eerste gezicht het meest geschikt om te vergelijken met discussies buiten het recht. In een administratief proces kunnen geschillen over *bestis-singen* van de overheid – de *administratie* – aan een buiten de administratie staande rechter worden voorgelegd. Wanneer een burger bijvoorbeeld van een uitvoeringsorgaan van de overheid een beslissing heeft ontvangen waar hij het niet mee eens is kan hij het meningsverschil aan een daartoe door de wet aangewezen rechter voorleggen.

In het volgende zal ik een bepaald type administratief proces, namelijk een *sociale verzekeringsprocedure* behandelen. In het voorbeeld gaat het om een geschil over een *kinderbijslaguitkering* die niet wordt toegekend omdat de aanvrager volgens het uitvoeringsorgaan, de *Sociale Verzekeringsbank* (verder afgekort als SVB), niet in Nederland zou wonen. De aanvrager meende op

grond van de *Algemene Kinderbijslagwet* (verder afgekort als AKW) aanspraak te kunnen maken op een kinderbijslaguitkering. Hij heeft daartoe een aanvraag ingediend. Bij de beoordeling van de aanvraag gaat het uitvoeringsorgaan, in dit geval de SVB, na of de aanvrager aan alle door de wet gestelde vereisten voldoet. Naast een aantal andere voorwaarden wordt in de AKW in artikel 6 de eis gesteld dat de aanvrager ingezetene moet zijn. Of iemand ingezetene is, dus of iemand in Nederland woont, wordt volgens artikel 3 lid 1 naar de omstandigheden beoordeeld. Omdat volgens de SVB de aanvrager naar de omstandigheden beoordeeld niet in Nederland zou wonen beslist zij afwijzend. De aanvrager is het met die beslissing niet eens omdat hij zelf meent naar de omstandigheden beoordeeld wel in Nederland te wonen. Volgens artikel 31 van de AKW kan hij tegen deze beslissing beroep instellen bij de *Raad van Beroep*. De partij die in een sociale verzekeringsprocedure beroep instelt heet in het procesrecht *klager*, de andere partij *verweerder*. De wijze waarop de procedure voor de Raad van Beroep gevoerd moet worden is geregeld in de *Beroepswet*. (Als bijlagen zijn de twee stukken opgenomen waarin de partijen hun standpunt uiteen gezet hebben.) De beslissing van de SVB (bijlage A) is integraal opgenomen in de beslissing van de *Centrale Raad van Beroep*, gepubliceerd in *Rechtspraak Sociale Verzekeringswet*, 1983 nr. 43. Het klaagschrift van de klager (bijlage B) is niet gepubliceerd. Ik geef hier een reconstructie op basis van een model voor een klaagschrift en de beslissing van de Centrale Raad van Beroep.

3. Regels voor het naar voren brengen van standpunten in een sociale verzekeringsprocedure

Wanneer de SVB een aanvraag heeft ontvangen is zij verplicht hierover een beslissing te nemen. Dat zij een beslissing moet nemen, betekent in het recht dat zij schriftelijk aan de aanvrager een antwoord moet geven op de vraag of het recht op kinderbijslag wel of niet toekomt en waarom het wel of niet toekomt. Een dergelijke beslissing dient uit drie onderdelen te bestaan: een vermelding van de naam en woonplaats van de aanvrager op wie de beslissing betrekking heeft, de beslissing en de motivering van de beslissing.

De aanvrager moet kunnen weten wat zijn rechten zijn en waar hij eventueel tegen in beroep kan gaan. Daarom moet de SVB in haar beslissing een duidelijk *positief* of *negatief standpunt* ten aanzien van het recht op kinderbijslag voor de aanvrager innemen, een standpunt waarin alleen twijfel wordt geuit is niet toegestaan. Dit standpunt moet in het eigenlijke besluit, in het zogenaamde *dictum*, aan het eind van de beslissing staan (r. 26-27). De SVB drukt haar standpunt in dit voorbeeld uit door middel van de standaardformulering 'beslist dat de gevraagde kinderbijslag niet toekomt en wijst mitsdien de aanvraag af'.

De aanvrager moet niet alleen weten wat de SVB precies beslist heeft maar ook waarom de SVB die beslissing genomen heeft, wat de *redenen* voor de

beslissing zijn. Wanneer de aanvrager eventueel tegen de beslissing in beroep wil gaan zal hij ook willen weten welke argumenten hij precies zal moeten weerleggen. Deze *motiveringsplicht* is geregeld in de AKW (art. 30.2). Daarin staat dat de SVB *gronden* moet geven waarop haar beslissing berust. Deze gronden dienen aan de eigenlijke beslissing vooraf te gaan, omdat de beslissing als het ware logisch uit de gronden moet volgen. In dit geval moet de SVB dus motiveren waarom de aanvrager geen recht heeft op kinderbijslag. Daartoe moet zij aangeven:

- a. Aan welk wettelijk vereiste niet is voldaan, in dit geval artikel 6. In r. 24 noemt zij dit artikel en in r. 6-7 vermeldt zij de inhoud van dit artikel.
- b. Bij voorkeur op grond van welke feiten zij tot de conclusie is gekomen dat niet aan dit vereiste is voldaan. Deze gronden zijn in het voorbeeld de uitspraken die ingeleid worden door 'overwegende' (r. 5-7) en de uitspraken die ingeleid worden door 'gelet op' (r. 24-25).

Houdt de SVB zich niet aan deze regels, dan bestaat de kans dat de rechter de beslissing vernietigt en de SVB opdraagt een nieuwe beslissing te nemen.

Voor de rechter moet duidelijk zijn welke status de mededelingen van de klager hebben en waaruit de onenigheid bestaat. Het instellen van beroep dient daarom te geschieden door middel van een schriftelijk stuk met een voorgeschreven vorm en inhoud, het zogenaamde *klaagschrift* (art. 86 en 89 Beroepswet).

Omdat de rechter moet weten wie de partijen zijn en wat het onderwerp van geschil is, moet de klager aan de rechter zijn eigen naam en woonplaats en die van zijn gemachtigde meedelen en aangeven wat voor soort beslissing hij van wie heeft ontvangen (r. 2-11). Het is van belang dat de rechter precies weet wat het punt van geschil is en wat de standpunten ten opzichte van dit geschilpunt zijn. De klager moet daarom aangeven wat het *recht* is waar het om gaat en wat het *standpunt* van de SVB is (r. 9-11).

Ook moet hij aangeven waarom hij het met het standpunt van de SVB, dat de kinderbijslag niet toekomt, niet eens is. Daarbij moet hij vermelden met welk *argument* van de SVB hij het precies *oneens* is. De rechter moet namelijk weten over welk onderdeel van de beslissing onenigheid bestaat en waarover hij een beslissing moet nemen. Een administratieve rechter mag zich namelijk beperken tot het punt van geschil, hij hoeft niet de hele zaak aan zijn oordeel te onderwerpen. Hij moet weten over welk onderdeel van de beslissing onenigheid bestaat. In dit voorbeeld gaat het eigenlijke geschil dus over de vraag of de aanvrager naar de omstandigheden beoordeeld in Nederland woonde (r. 12-13 en r. 15-18).

Verder moet de klager door middel van argumenten in beginsel aannemelijk zien te maken waarom zijn *eigen standpunt*, dat de kinderbijslag wel toekomt omdat hij wel in Nederland woonde, *juist* is en daarmee twijfel laten ontstaan aan de juistheid van het standpunt van de SVB dat de kinderbijslag niet toekomt omdat hij niet in Nederland woonde. Het argument van de klager tegen het standpunt van de SVB, dat de klager niet in Nederland

woonde, geeft hij in de uitspraken in r. 14-15, namelijk dat hij op 3-2-1980 met zijn kinderen in Nederland is aangekomen. De administratieve rechter moet weliswaar zelf een onderzoek naar de feiten instellen, maar hij moet in eerste instantie weten waarom de klager meent wel aanspraak op kinderbijslag te kunnen maken. Bovendien is het in het belang van de klager zo veel mogelijk informatie die in zijn voordeel wijst aan te voeren. Tenslotte moet de rechter weten wat er van hem verlangd wordt, wat de klager wil dat hij zal *beslissen*. Het kan namelijk ook voorkomen dat er wel overeenstemming bestaat over de beslissing dat een uitkering wordt toegewezen, maar niet over de hoogte van de uitkering. Er moet vermeld worden wat er met de beslissing van de SVB moet gebeuren en wat de inhoud van de nieuwe beslissing moet zijn (r. 19-23).

Om te voorkomen dat de SVB na een aantal jaren haar beslissing alsnog moet wijzigen, met in dit geval bijvoorbeeld de consequentie dat met terugwerkende kracht over een aantal jaren kinderbijslag betaald moet worden, is de mogelijkheid om beroep in te stellen aan een wettelijke *termijn* gebonden. In een sociale verzekeringsprocedure is dit volgens artikel 83 van de Beroepswet een termijn van een maand na dagtekening van de beslissing. Houdt de klager zich niet aan deze regels, dan wordt hij eerst in staat gesteld de gebreken te herstellen; gebeurt dit niet, dan kan zijn beroep niet-ontvankelijk worden verklaard. De beslissing van de SVB blijft dan in stand.

4. Niet-juridische geschillen en discussieregels

Ik kom nu terug op de vraag welke algemene aspecten, die ook een rol kunnen spelen in niet-juridische discussies, in een geschil in een sociale verzekeringsprocedure onderscheiden kunnen worden.

- Er zijn twee partijen, die het met elkaar oneens zijn over een bepaald punt, de zogenaamde *hoofdmeningsuiting*, in dit geval de vraag of de aanvrager recht heeft op kinderbijslag. De klager meent van wel, de SVB meent van niet. De klager neemt dus als *hoofdstandpunt* een *positief standpunt* in en de SVB een *negatief standpunt*.

- Er bestaat een meningsverschil over deze hoofdmeningsuiting omdat er onenigheid bestaat over een *submeningsuiting*, namelijk over de vraag of aan een algemene voorwaarde voor een bepaald recht is voldaan, in dit geval de wettelijke voorwaarde dat de aanvrager naar de omstandigheden beoordeeld in Nederland moet wonen. De klager meent van wel, de SVB van niet. De klager neemt dus als *substandpunt* een *positief standpunt* in, de SVB een *negatief standpunt*.

- De onenigheid over de submeningsuiting, het *subgeschil*, ontstaat doordat de partijen ieder een andere invulling aan het in de wet gehanteerde vage begrip 'naar de omstandigheden beoordeeld' geven. De SVB hanteert het criterium dat er of een verblijfsvergunning afgegeven moet zijn of er moet na aankomst in Nederland anderhalf jaar verstreken zijn, de klager acht twee maanden verblijf in Nederland voldoende.

- De partijen geven *argumenten* waarom volgens hen aan hun eigen criterium voldaan is. De klager stelt bijvoorbeeld dat hij op 3-2-1980 in Nederland is aangekomen.

Welke regels zouden nu gezien de verschillende aspecten van een geschil, in een meer algemene vorm geformuleerd, als precisering van of aanvulling op de door Alexy en Van Eemeren & Grootendorst ontwikkelde discussieregels bij kunnen dragen aan de oplossing van geschillen buiten het recht?

In de eerste plaats moet voor de betrokken partijen duidelijk zijn wat de *hoofdmenningsuiting* is waarover onenigheid bestaat en wat de *hoofdstandpunten* zijn die ten opzichte van deze meningsuiting zijn ingenomen. Verder moet duidelijk zijn welke *argumenten* (substandpunten en subsubstandpunten) ter verdediging van deze standpunten naar voren zijn gebracht en over welke argumenten onenigheid bestaat.

- Wanneer er tijdens de discussie onduidelijkheid over het geschil ontstaat is het van belang dat de partijen expliciet hun hoofdstandpunt ten opzichte van de hoofdmenningsuiting formuleren. Er moet expliciet worden uitgedrukt met welke meningsuiting zij het wel of niet eens zijn. Vaak is het moeilijk een standpunt waarin alleen twijfel wordt geuit en een standpunt waarin de juistheid van een meningsuiting wordt ontkend van elkaar te onderscheiden. Daarom moet degene die het niet eens is met de hoofdmenningsuiting expliciet aangeven of hij alleen twijfelt aan de juistheid van de meningsuiting of dat hij zeker is van de onjuistheid.

- Ook is het van belang dat het voor de partijen duidelijk is welke uitspraken de functie van standpunt hebben en welke uitspraken de functie van argumenten voor dat standpunt. Een logische volgorde, bijvoorbeeld eerst de argumenten en daaruit afgeleid de conclusie en een duidelijke markering van standpunt en argumenten door bepaalde (standaard)formuleringen kunnen bijdragen aan een juist begrip van de bedoelingen van de spreker en een snel inzicht in de structuur van de bijdrage.

- Om misverstanden te vermijden over de vraag waar een partij het precies mee oneens is, is het van belang dat degene die een standpunt bestrijdt expliciet vermeldt wat de inhoud van het bestreden standpunt is.

- Wanneer een partij meer argumenten voor zijn standpunt geeft, is het van belang dat de partij die de argumentatie bestrijdt aangeeft met welk argument hij het niet eens is. Op deze manier kan vermeden worden dat er een onnodige discussie ontstaat over argumenten waarover de partijen het wel eens zijn.

- Wanneer er onenigheid ontstaat over een argument dat betrekking heeft op de toepasbaarheid van een algemene regel, doordat beide partijen een andere interpretatie geven aan een (vaag geformuleerd) criterium op grond waarvan deze regel van toepassing is, is het van belang dat de partijen expliciteren onder welke omstandigheden zij de algemene regel toepasbaar achten.

- Wanneer er een scheidsrechter is die de uiteindelijke beslissing over de juistheid van de standpunten moet nemen, is het van belang dat hij weet wat voor eindbeslissing er precies van hem verlangd wordt, welke punten ter

discussie staan, wat de argumenten van de partijen daarvoor zijn en op welke argumenten de partijen willen dat hij ingaat.

Voor de beoordeling van de juistheid van de standpunten en dus voor de oplossing van het geschil is het van belang dat duidelijk wordt afgesproken welke rechten partijen hebben bij het naar voren brengen van standpunten en welke verplichtingen de partijen hebben met betrekking tot het verdedigen van hun standpunten.

- Wanneer het resultaat van een discussie moet zijn dat er een beslissing wordt genomen of iets wel of niet het geval is, is het noodzakelijk dat een positief of een negatief standpunt ten opzichte van de hoofdmenningsuiting wordt ingenomen. Wanneer een standpunt waarmee alleen twijfel aan de juistheid van het standpunt van de andere partij wordt uitgedrukt gegrond wordt geacht, betekent dit namelijk nog niet dat het tegengestelde standpunt juist is.

- Het kan soms redelijk zijn als uitzondering op de algemene regel dat iedereen het recht heeft standpunten in te nemen en in twijfel te trekken, af te spreken dat standpunten die betrekking hebben op handelingen die binnen een beperkte termijn wel of niet uitgevoerd moeten worden alleen binnen een beperkte termijn betwist mogen worden.

- Wie een standpunt inneemt dat in twijfel wordt getrokken moet bereid zijn dit standpunt in een discussie te verdedigen. Wanneer er bijvoorbeeld onenigheid ontstaat over de toepasbaarheid van een algemene regel is het wenselijk dat feiten genoemd worden die het al dan niet toepasbaar zijn van de regel aannemelijk kunnen maken.

Bijlage A

Afwijzingsbeslissing

- 1 Het bestuur der sociale verzekeringsbank, gezien de aanvraag om kinderbijslag ingevolge de Algemene Kinderbijslagwet over het tweede kwartaal van 1980, ingediend door L.K. verblijf houdende te L.-B aan het adres J.weg... voor zijn kind R. geboren ...;
  - 5 overwegende, dat de aanvrager naar de omstandigheden beoordeeld niet in Nederland woont en derhalve geen ingezetene is in de zin van de Algemene Kinderbijslagwet;
- overwegende, dat aanvrager niet ter zake van binnen het Rijk in dienstbetrekking verrichte arbeid aan de loonbelasting
- 10 is onderworpen geweest;

overwegende, dat geen van de bepalingen van het Koninklijk Besluit uitbreiding en beperking kring verzekerden volksverzekeringen, Stbl.

- 557, d.d. 19 oktober 1976, zoals dit laatstelijk is gewijzigd bij Koninklijk Besluit van 1 juli 1980, Stbl. 388 van toepassing is;
- 15 overwegende, dat hij op 1 april 1980 niet verzekerd was ingevolge de Algemene Kinderbijslagwet en dat hij mitsdien over het tweede kwartaal van 1980 geen recht heeft op kinderbijslag ingevolge voornoemde wet;
- 20 overwegende, dat ook het op 1 februari 1968 in werking getreden Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Turkije inzake sociale zekerheid geen bepaling bevat op grond waarvan hij aanspraak kan maken op kinderbijslag krachtens de Nederlandse kinderbijslagwetgeving;
- 25 gelet op de artikelen 2, 3, eerste lid, 6, eerste en tweede lid, 7, eerste lid, 11, 14 en 30 van de Algemene Kinderbijslagwet; beslist, dat hem de gevraagde kinderbijslag over het tweede kwartaal van 1980 niet toekomt en wijst mitsdien de aanvraag af.
- Amsterdam, 28 januari 1981
Namens het bestuur der Sociale Verzekeringsbank

Bijlage B

Klaagschrift

Aan de Raad van Beroep te A.

1 Geven te kennen:

L.K., geboren ... te ..., verder te noemen klager, wonende te L.-B, aan de J.weg, ten deze woonplaats kiezende te ... aan de ... ten kantore van de advocaat en prokureur Mr. Y, die ten deze voor klager als gemachtigde zal optreden,

5 Klager heeft een hierbij in kopie bijgevoegde afwijzingsbeslissing d.d. 28.1.1981 van het bestuur van de Sociale Verzekeringsbank, gevestigd en kantoorhoudende te Amsterdam, verder te noemen verweerder, ontvangen waarbij de door hem gevraagde kinderbijslag ingevolge de Algemene Kinderbijslagwet over het tweede kwartaal van 1980 werd geweigerd, omdat hij op 1.4.1980 niet verzekerd zou zijn ingevolge de Algemene Kinderbijslagwet, omdat hij niet in Nederland woonde en derhalve geen ingezetene was.

15 Klager is het met deze beslissing niet eens omdat hij op 3.2.1980 met zijn kinderen in Nederland is aangekomen en sedertdien, naar de omstandigheden beoordeeld, in Nederland woont en ingezetene is in de zin van artikel 6 lid 1 sub a van de Algemene Kinderbijslagwet

Hij verzoekt daarom Uw Raad deze beslissing te vernietigen en te bepalen dat klager alsnog over het tweede kwartaal kinderbijslag ingevolge de Algemene Kinderbijslagwet toekomt, althans te bepalen, dat verweerder terzake een nieuwe beslissing dient te nemen met inachtneming van het door de Raad overwogene.

datum en plaats

Mr. Y, advocaat-gemachtigde

Literatuur

- Alexy, R.
1978 *Theorie der juristischen Argumentation; die Theorie des rationalen Diskurses als Theorie der juristischen Begründung.* Frankfurt a.M.
Beroepswet.
1979 Bewerkt door M.G.L. van Schouwenburg. Zwolle.
Eemeren, F.H. van en R. Grootendorst
1982 *Regels voor redelijke discussies; een bijdrage tot de theoretische analyse van argumentatie ter oplossing van geschillen.* Dordrecht: Foris (Diss. UvA).
Eemeren, F.H. van, R. Grootendorst en T. Kruijer
1983 *Het analyseren van een betoog. (Argumentatieleer I.) Groningen. Rechtspraak Sociale Verzekeringen*
Z.j. Redactie M. Anema e.a. Uitgave van de Sociale Verzekeringsraad. Den Haag.
Teksten Sociale Verzekeringwetgeving (losbladige editie).
Z.j. Redactie G.F. Bosschardt. Deventer.